

Damián Kováč: Psychológiou k metanoi
Veda - vydavateľstvo SAV, Bratislava 2007, s.475.

Monografia Damiána Kováča je zvláštna a pozornosti hodná hneď z niekoľkých unikátnych dôvodov:

- je to kniha, ktorá sa týka najdôležitejších koncepčných otázok psychológie a človeka
- je to kniha, v ktorej autor završuje vlastnú koncepciu psychológie ako vedy o človeku
- je to kniha, ktorá môže pomôcť všetkým tým, ktorí hľadajú svoje odpovede na podstatné otázky človeka v modernom svete, miesta psychológie v súčasnosti
- je to kniha, ktorá má byť na „nočnom stolíku“, vždy po ruke, vždy odpovedajúca a inšpirujúca, vše znepokojujúca a podnecujúca.

Damián Kováč, jedna zo zakladateľských osobností psychológie na Slovensku, dlhodobý riaditeľ Ústavu experimentálnej psychológie SAV, predseda Československej psychologickéj spoločnosti (1978 – 85), v knihe predkladá svoj pohľad na základné otázky človeka z pohľadu pozitívnej psychológie.

Kniha je koncipovaná autorovým výberom štúdií, ktoré predniesol na rozličných fórach, dodáva najnovšie myšlienky a koncepcie, ktoré majú integratívny a systémový charakter a môžu oslovit' každého čitateľa, ktorý hľadá odpovede na bazálne otázky človeka a psychológie.

Začína úvahami o človeku a jeho mieste v globálnom svete na prahu tretieho tisícročia. Odtiaľ robí akoby odbočku o psychológii ako vede na Slovensku, skladá hold osobnostiam pred ním, píše o psychológii ako vede, ktorá by mala integrovať vedy o človeku, ktorá by mala hominizovať vedu, techniku a technológiu. Nasledujú dve podstatné kapitoly, ktoré sa zapodieávajú miestom psychológie ako modernej vedy v spoločnosti a najmä kapitola o osobnosti, ktorá je poňatá ako hlavná a vrcholná téma psychológie, takpovediac „jahoda na vrchole torty“. Kapitola o osobnosti a jeho psychoregulačná teória sú, podľa mojej mienky, najväčším prínosom a výzvou nielen pre psychológov vo výskume, ale aj pre praktických psychológov, či už v oblasti diagnostikovania psychoregulatorov (a iných regulatorov ľudského správania), v oblasti metodológie a kultivácie osobnosti cez sebareguláciu. V tomto kontexte píše, že „psychológia ako veda o psychickej regulácii správania môže zvyšovať svoju efektívnosť nadovšetko tým, že na základe stále hlbšieho poznávania toho ako sa osobnosť vyvíja, utvára, funguje v živote, stane sa teóriou a odbornou-praktickým návodom na kultivovanie osobnosti jednotlivca tvoriacich kvalitný život v spoločenstvách“ (str.229). Toto poslanstvo a poznanie autora považujeme za kľúčové. Osobnosť je integračný regulátor správania. Potvrdenie významnosti tejto myšlienky nachádzame v najnovších koncepciách

aj psychológov vo svete, čoho je potvrdením aj vydanie Handbooku of Self-regulation (Academic Press. New York, London, Sydney, Tokio 2000), ktorého sú editormi Američan, Holanďan a Izraelčan - Boekaerts, M., Pintrich, P.R., a M. Zeider. Autori kladú veľký dôraz na ciele, hodnoty, zmysel života – axiologickú výchovu, čo je presne v súlade s úvahami D. Kováča. On koncepčne skôr, ak spomínajú autori, upozornil na úlohu sebariadenia v živote človeka. Žiaľ, ako ukazujú naše výskumy, skoro 54 % mladých ľudí vo veku 15-26 rokov nemá žiadne dlhodobějšíe ciele života, ich psychoregulácia sa dá charakterizovať ako regulácia biofyziologickými potrebami, nanajvýš je tu regulácia tlakom kamarátov, módy, médií a spoločnosti. Na str. 234 D. Kováč prezentuje svoj trojkategoriálny bio-psycho-envi model utvárania osobnosti. Osobnosť chápe ako „jedinečnú integritu vrodenných a dedičných determinantov, environmentálnych kultúrno-duchovných vplyvov, dotváranú sebou samým, vlastným sebaobrazom (self)“, (str.234).

V piatej kapitole nájdeme úvahy o ontogenéze, o optimálnom vývine detí, o ich ohrozeniach, ale najmä o potrebe integrovaných znalostí, ktoré deti majú nadobudnúť v škole. V tejto časti myšlienky autora korešpondujú so snahami školskej reformy, ktorá sa uskutočňuje na Slovensku. Na túto časť by mohla nadväzovať kapitola o starnutí a kvalite života. Predtým však autor rozpracoval aj problém environmentu - vplyvu prostredia na človeka, píše o výzvach, ktoré pred nás stavia zhoršujúce sa životné prostredie a o úlohe človeka, ktorý „sa stal nielen pôvodcom ale aj obeťou globálnych zmien ohrozujúcich vlastné prežitie“ (str.353). Podľa neho, „psychologická stratégia by mala tvoriť primárnu premenu človeka ako osobnosti: od primitívnej cez konformnú ku kultivovanej“ osobnosti (str. 357). Okrem kapitoly o osobnosti, za významnú považujem siedmu kapitolu, ktorá sa zaoberá otázkami kvality života. Je to akoby nová téma psychológie, pozitívnej, salutogénnej psychológie, ktorá posúva experimentálnu a meditatívnu psychológiu do poloh záujmu o pragmatický rozmer psychológie. Prezentuje trojúrovňový model kvality života, kde základnou úrovňou je bazálna všeľudská úroveň, úroveň somatická, biofyziologická. Nad ňou je úroveň individuálna – civilizačná a vrcholnou je kultúrno – duchovná úroveň, úroveň aktívneho hľadania a napĺňania zmyslu života (str.373). Kvalitu života definuje ako „osobnostno-emočnú-kognitívnu psychoreflexiu trvalejšieho stavu jednotlivca, spočívajúcu v porovnaní reality s ideálom, najmä podľa vyznávaných hodnôt, v kontexte spoločenstva, civilizácie, kultúry“ (str. 372). Je to dynamické poňatie kvality života, na ktorú sa hodí metafóra: „krajšie ako prísť do cieľa je cestovať plný nádeje“. V tomto zmysle definuje aj zmysel života, ktorým je „individuálne vytváraný systémový psychoregulator ľudského konania intrapsychického založenia, ktorým osobnosť pripisuje podstatný, existenčný význam vlastnému bytiu, druhým, svetu, v súlade s významnými hodnotami“ (str.374). Prikláňa sa ku koncepcii významu spirituality, ktorú umiestňuje do duchovného priestoru života človeka, konkrétne do viery, a ešte presnejšie do viery v Boha. Domnievame sa, že koncept viery je možné rozšíriť na vieru ako takú, ktorej predmetom či cieľom nemusí byť len Boh, ale napríklad človek ako sui generis. Táto kapitola upozorňuje ešte na jeden dôležitý aspekt psychológie a to rozvíjanie pozitívnej psychológie. Píše, že „psychológia by sa mala stať teóriou a odborom, praktickým návodom zameraným na

kultiváciu integrovanej osobnosti, tvoriacej svoj i druhých kvalitný život v spoločnostiach“ (str.378), čo má bezprostredný dopad, výzvu na edukáciu, edukológiu.

V deviatej, záverečnej kapitole, ktorú nazval „miscelania“, sa zaoberá problémom „dvoch mozgov“, rodinou, rečou a jazykom, IQ národa a možnosťou minimalizácie konformných ľudí. Podľa neho došlo v ostatných rokoch k masovej dezintegrácii osobnosti (str.453) z čoho vyplýva úloha psychológie aj výchovy „humanizovať život holistickými vedecko-odbornými prístupmi... uskutočňovať sebakultiváciu osobnosti vedúcu k jej metanoi, t.j. k podstatnému zvratu od dezintegrity k integrite“ (str.454).

V knihe nájdeme mnoho svedectiev o výskumoch za ostatných 15 rokov realizovaných v Ústave experimentálnej psychológie SAV, nájdeme v nej podstatné výpovede svetových psychologických autorít, ako sa dívali na pozitívnu psychológiu, osobnosť, kvalitu života. Predurčuje v tomto zmysle snaženia psychológie a psychologov do budúcnosti. Je napísaná čítavým, pútavým a zaujímavým štýlom. Kniha je veľmi vhodne dopĺňovaná citáciami autorít, otázkami, záverečnými zhrnutiami, menným registrom, vecným registrom a fotografiami významných osobností slovenskej, československej aj zahraničnej psychológie. Nájdeme v nej veľa vysoko oslovujúcich myšlienok, ktoré nie sú len výsledkami presne kontrolovaných výskumov, ale sú tu koncepcie človeka v prepojení na kvalitu života, na jeho bytie v spoločnostiach, na zmysel života a jeho hľadanie v podmienkach života v novom tisícročí. Damián Kováč v predloženej knihe završuje vlastnú koncepciu psychológie ako jadrovej vedy o človeku, predkladá koncepciu osobnosti ako systémového psychického regulátora správania a koncepciu kvality života ako vyústenia pozitívnej psychológie. To nie je len kniha, ktorú by si mal prečítať každý psychológ, je to kniha, ktorá osloví každého, komu záleží na sebe, na kvalite jeho života, na jeho vzťahoch a spôsoboch bytia vo svete.

Miron Zelina

**L. Barret, R. Dunbar, J. Lycett: Evoluční psychologie člověka
Praha, Portál, 2007, 552 s.**

Rozsiahla publikácia, ktorá je predmetom tejto recenzie, predstavuje čitateľom širokú oblasť evolučnej psychológie. Je spoločným dielom troch britských autorov, ktorí patri medzi špičku v tejto oblasti, a sú vo svojej disciplíne známi ako autori viacerých výskumov a štúdií.

Evolučná psychológia sa za posledné desaťročia stala veľmi populárnym nástrojom na interpretáciu psychických javov a zákonitostí, na druhej strane svojim radikálnym biologickým zameraním vyvoláva aj mnohé kontroverzie a reakcie obviňujúce tento smer z redukcionizmu a ignorovania sociokultúrnych vplyvov. Čitateľ, ktorý nie je

oboznámený zo základnými princípmi a aplikáciami evolučnej teórie v psychológii, preto môže byť pri čítaní tejto knihy prekvapený, kam až siahajú interpretácie tohto prístupu a čo všetko z ľudského správania a prežívania možno evolucionisticky vysvetľovať. Autori ako zástancovia evolučného prístupu sú si tejto kritiky vedomí, pravdepodobne preto, že sa s ňou často stretávajú. Práve preto sa s ňou snažia vyrovnávať hneď na začiatku knihy. Kritikom argumentujú, že evolučná psychológia nie je redukcionistická, ale naopak, holistická, pretože prostredníctvom zamerania sa na genetické a biologické aspekty ľudského správania, analyzujú aj sociálne, historické a kultúrne javy. Koľkým kritikom táto argumentácia bude stačiť je ťažké povedať, pretože je evidentné, že v knihe sú mnohé sociálne javy ako altruizmus či rodičovské právanie výrazne interpretované prostredníctvom kompetitívneho a reprodukčného správania.

Podme však k obsahu knihy. V prvých dvoch kapitolách autori predstavujú základné princípy evolučnej teórie a ich aplikáciu v štúdiu ľudského správania. Vysvetľujú princípy prírodného výberu založeného na princípe prežitia a reprodukčného úspechu a genetické transformácie ako dôsledok tohto mechanizmu. Rad ďalších kapitol sa venuje rôznym sociálnym fenoménom a situáciám tak ako ich vníma a interpretuje evolučná psychológia. Autori postupne prechádzajú spoluprácou medzi príbuznými, recipročným správaním u ľudí, ale aj asi najznámejším evolučne vysvetľovaným javom ako je voľba partnera a pohlavný výber. Ďalšie evolučné mechanizmy, ktoré autori analyzujú, zahŕňajú reprodukčné rozhodovanie, rodičovské investície, ale aj zložitejšími sociálnymi javmi ako sociálne princípy, vojny a pod. Dve kapitoly venujú evolučným aspektom poznávania. Osobitná kapitola je venovaná revolúcii reči a hypotézam o jej možnej adaptívnej funkcii. Posledná kapitola je venovaná otázke kultúrnej evolúcie, ktorá je akousi snahou o prenesenie evolučných princíпов mimo rovinu biologických javov. Kultúrna evolúcia je koncept, ktorý sa snaží vysvetliť prenos kultúrne významných fenoménov z jednej generácie na druhú. Autori vysvetľujú pojem mém a porovnávajú ho s génom, pričom poukazujú na ich podobnosti ale aj odlišnosti. Zdôrazňujú, že generačný prenos mémov má význam práve preto, že kultúrne vzorce sú adaptívne v tom, ako pomáhajú jedincovi lepšej adaptácii na problémy. Sú však skeptickí v tom, že by prenos mémov bol dôsledkom mechanizmu skupinovej selekcie, pretože kultúrne zmeny sa dejú príliš rýchlo.

V celej knihe cítiť, že autori sa snažia evolučnú psychológiu nepresadzovať nasilu, uznávajú, že mnohé javy (napr. monogamia u človeka) sú z evolučného pohľadu nie úplne jasné, na druhej strane sa autori nepúšťajú do diskusie s výskumnými zisteniami, ktoré evolučnej teórii protirečia. Kniha tak môže byť veľmi kvalitným úvodom do evolučnej teórie pre tých, ktorí sa o nej chcú dozvedieť priamo od jej zástancov. Tí, ktorí si chcú urobiť názor na základe argumentácie viacerých strán však musia siahnuť aj po inej literatúre.

Peter Halama

